

از ستار اردیلی تا خان شوشینسکی

(موسیقیدان‌های مردمی آذربایجان)

فریدون شوشینسکی

مترجم: دکتر کریم پورا کبر خیاوی

سرشناسه : شوشینسکی، فریدون
 عنوان و نام پدیدآور : از ستار اردبیلی تا خان شوشینسکی : (موسیقیدانهای مردمی آذربایجان) / فریدون شوشینسکی ؛ مترجم کریم پورا کبرخیای.
 مشخصات نشر : تبریز: انتشارات آذر تورک، ۱۳۹۵.
 مشخصات ظاهری : ۵۶۰ ص.: مصور، عکس.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۸۳۴۳-۱۳-۴

وضعیت فهرست نویسی : فیفا
 یادداشت : کتابانه به صورت زیرنویس.
 موضوع : موسیقی دانان آذربایجانی (جمهوری آذربایجان) -- سرگذشتنامه
 موضوع : Musicians -- Azerbaijan -- Biography
 موضوع : موسیقی محلی آذربایجانی (جمهوری آذربایجان) -- تاریخ و نقد
 موضوع : Folk music -- Azerbaijan -- History and criticism
 شناسه افزوده : پورا کبرخیای، کریم، ۱۳۳۰ - مترجم
 رده بندی کنگره : ۵: ۳۳۰ / ۳۸۵ ML
 رده بندی دیوبی : ۱۰۰ / ۹۵۴
 شماره کتابشناسی ملی : ۰۴۰۰۶۲

از ستار اردبیلی تا خان شوشینسکی

فریدون شوشینسکی

مترجم / دکتر کریم پورا کبرخیای

انتشارات آذر تورک / تیراژ ۱۰۰۰ ج

وزیری / ۵۶۰ صفحه / چاپ اول ۱۳۹۵

قیمت ۴۰۰۰۰۰ ریال

شابک / ۹۷۸-۶۰۰-۸۳۴۳-۱۳-۴

مرکز فروش: تبریز- مابین سه راه طالقانی و تربیت

مجتمع تجاری استاد شهریار زیرزمین - پلاک ۴۶ تلفن : ۳۵۵۴۷۵۱۰

فهرست مطالب

۱۰.....	چند نکته از مترجم.....
۱۱.....	مقدمه استادساوالان (ح. مجیدزاده).....
۱۵.....	درمورد نویسنده.....
۱۸.....	گنجینه‌ای بی‌همتا.....
	مقدمه فیکرت امیراهف
۲۵.....	سخنی از تاریخ تکامل صنعت خوانندگی آذربایجان.....
۳۷.....	شوشا گهواره‌ی مغانان آذربایجان.....
۴۹.....	مجلس شاماخی.....
۵۴.....	مجلس باکو.....
۶۰.....	مغانان و تئاتر.....
۶۲.....	شب‌های مشرق زمین.....
۷۴.....	ستار اردیلی.....
۸۹.....	حاج حوسو.....
۹۷.....	صادق جان.....
۱۰۷.....	مشهدی ایسی.....
۱۱۱.....	میرزامختار.....
۱۲۸.....	بلبل جان.....
۱۳۵.....	میرزا فرج.....
۱۳۹.....	عاشیق عباسقلی.....
۱۵۹.....	لازار تروار تانسوف.....
۱۶۲.....	میرزا محمد حسن.....

۱۶۷.....	مشهدی زینال.....
۱۷۴.....	آوانس آوانسوف.....
۱۷۶.....	مالی بلی جومشود.....
۱۸۳.....	بالا اوغلو گریکور.....
۱۸۵.....	جبار قاریاعدی اوغلو.....
۲۲۵.....	آرسین یارامیشوف.....
۲۲۷.....	کئچه چی اوغلو محمد.....
۲۳۲.....	شکی لی علسگ.....
۲۳۹.....	مشهدی محمد فرضعلیوف.....
۲۴۷.....	مالی بلی حمید.....
۲۵۲.....	چارقچی بهادر.....
۲۵۵.....	ابوالحسن خان اقبال آذر - سلطان.....
۲۶۸.....	دباغ محمدقلو.....
۲۷۴.....	خانلیق شکور.....
۲۷۷.....	زابل قاسیم.....
۲۸۴.....	اکبر خاموش اوغلو.....
۲۸۶.....	مجید بهبوداوف.....
۲۸۹.....	داود صفی یاروف.....
۲۹۱.....	مشهدی جمیل امیروف.....
۳۰۶.....	کربلانی لطیف.....
۳۰۸.....	سه گاه اسلام.....
۳۱۹.....	حسینقلی سارایسکی.....
۳۳۹.....	سلیمان لی شیرین.....
۳۴۶.....	آوانس ابونسیان.....

۳۴۹	قربان پریموف
۳۶۹	بهادر مهر علی او غلو
۳۷۵	قارمانچی ابوطالب
۳۸۳	میرزا منصور
۳۸۸	سید شوشینسکی
۴۳۱	ساشا اوقانزاشویلی
۴۴۳	محمد خان آدیخانوف
۴۴۶	موسا شوشینسکی
۴۵۰	کور احد
۴۵۸	پس خوان جلیل
۴۷۲	بلبل
۴۹۴	ذولفو آدیگوزلوف
۵۰۹	خان شوشینسکی

چند نکته...

کتاب حاضر یکی از کتاب‌های تحقیقی بسیار ارزشمند در زمینه‌ی رشد و تکامل موسیقی آذربایجان می‌باشد. هرچند محور اصلی کتاب بررسی هنر خوانندگی در موسیقی آذربایجان از اواسط قرن ۱۹ تا اواخر نیمه‌ی اول قرن ۲۰ می‌باشد، ولی نویسنده تا حدی به مشکلات و زمینه‌های هر خوانندگی، تئاتر و اپرا نیز پرداخته‌است. در ترجمه‌ی کتاب حاضر سعی شده‌است واژه‌های موسیقایی به شکلی که در موسیقی ایرانی نیز کاربرد دارند، آورده شوند، با این حال موسیقی مُغامی آذربایجان برای خود اصطلاحات خاصی را دارد که ترجمه‌ی همسنگ آن به زبان فارسی ممکن پذیر نمی‌باشد، لذا این واژه‌ها به همان صورتی که هستند، آورده شده‌اند. در ترجمه‌ی کتاب امانت‌داری کاملاً مراعات گردیده ولی به دلیل پاره‌ای محدودیت‌ها از آوردن بعضی از مطالب خوداری گردید.

جهت ارائه‌ی دید روشنی از اوضاع تاریخی، مشخص، سعی شده‌است تا حد امکان اطلاعات کافی در مورد شخصیت‌ها، حوادث، روزنامه‌ها و مکان‌های مطرح شده از طرف نویسنده در کتاب، بصورت زیرنویس در اختیار خواننده قرار گیرد. لذا نظر خواننده‌ی محترم را به این نکته جلب می‌کنم که، زیرنویس‌هایی که از طرف مترجم آورده شده‌اند با اضافه کردن حرف "م" در انتهای مطلب مشخص شده‌اند.

هرچند این کتاب در قالب شرح مقطعی از تاریخ موسیقی مُغامی آذربایجان به رشته‌ی تحریر درآمده‌است، ولی در واقع برگ زرین و درخشانی از تاریخ هنر موسیقی کهن و دلنشین مشرق زمین نیز است.

جادارد از همکاری و راهنمایی‌های استادان محترم «ساوالان» - ح. مجیدزاده و ودود مؤذن کمال تشکر را بنمایم.

بسم الله الرحمن الرحيم

رباب و چنگ به بانگ بلند می گویند
که گوش هوش به پیغام اهل راز کنید (حافظ)

مترجم زیر دست کتاب حاضر، جناب آقای دکتر پوراکبر به ترجمه کتاب عظیم و سترگ «موسیقی دانه‌های مقانی آذربایجان» از ترکی آذربایجانی به زبان شیوای فارسی همت گماشت است. در عرصه‌ی هنر پرورش هنر موسیقی جای خالی چنین اثر وزینی احساس می‌شد. از آنجا که هنر موسیقی در ایران از جایگاه والای برخوردار است ارج نهادن به چنین لطف خدادادی امری است شایسته.

موسیقی غنی و روح‌افزا که در همه‌ی سنون زندگی نقش دارد، نعمتی است الهی. از جمله متعالی‌ترین گونه‌های موسیقایی یعنی لحن موسیقایی و کلام ژرف کتاب آسمانی ما، قرآن کریم، گرفته، تا آداب، عادات، سنن و مراسم مذهبی و سرود ملی گرفته تا کار آواها و لالایی‌های مادرانه، جملگی با لحنی روح‌افزا اثر جان‌افزا دارند. لذا می‌باید قدر و منزلت چنین گوهری تابناک و درخشنده در عرصه‌ی هنر متعالی را بیش از پیش دانست و در مطالعه آن به روش علمی و نشو و نما و شکوفایی آن جد و جهد نمود.

آب دریا را اگر نتوان کشید

هم به قدر تشنگی باید چشید

و با غواصی خرد در این دریای ژرف غور کرد و گوهرهای ناب آن را باید صید نمود. این کتاب که به زیور طبع آراسته گشته و به قلم وزین موسیقیدان و نوسینده برجسته فریدون شوشینسکی است، سرگذشت شکوفایی ۱۵۰ ساله مۇغام آذربایجان را روایت می‌کند، نظیر

چنین اثری، کتاب ارزشمند «سرگذشت موسیقی ایران» می‌باشد که در دو جلد توسط روح الله خالقی به نگارش درآمده است.

موسیقیدان با دمی روح افزا جانی تازه بر کالبد آدمیان می‌دمد. کار وی همچون جراحی است که اعضا و جوارح مختلف بیمار را با علم و هنرش ترمیم کرده به وی شمیم حیاتی دوباره میبخشد. در این اثنا جراح تفاوتی در جنس، قومیت و زبان فرد بیمارش قائل نشده و صرفاً به واسطه انسان بودن و داشتن روح انسانی به جراحی و نجات فرد بیمار اقدام می‌کند، چرا که انسان مفهومی ارزشمند است و حق حیات دارد.

مترجم چیره دست این اثر و این، کتاب را به فارسی ترجمه نموده تا همگان بتوانند از مضامین آن بهره‌مند گردند. زبان‌ها جملگی مقدس‌اند. در کتاب «موسیقیدان‌های مردمی آذربایجان» شرح حال و ویژگی‌های منحصر به فرد هنرمندان، خواننده‌های مشهور، نوازندگان و نیز موسیقیدانان برجسته و اساتید موسیقی مقامی به طور همه جانبه مورد بررسی قرار گرفته است. مطالب این کتاب با شرح حال خواننده و آوازه‌خوان برجسته قرن ۱۹، حاجی حوسو شروع شده و در ادامه به بررسی فنیست هنری خواننده‌های سرشناسی می‌پردازد که آواها و نواهایی خارق‌العاده و کم‌نظیر داشته‌اند. نویسنده اثر، شرح حال زندگی هنری صاحبان آواها و قریحه هنر موسیقی را با لحنی شیوا و کاربردی نافذ به رشته تحریر در آورده است.

نکته تحسین بر انگیز آن است که، مردم آذربایجان علیرغم خفقان موجود، فقدان اجازه ابراز وجود در دوران استیلای روس بر آذربایجان از چنان دقت و هوشمندی برخوردار بوده‌اند که میراث معنوی خویش را صیانت کرده، هنرمندانی که همچون گوهرهای ناب بوده‌اند و بویژه موسیقیدانان را از میان انبوهی از آحاد مردم انتخاب نموده و به آموزش و تربیت چنین گوهرهایی که تارهای صوتی زرین و مطلقاً دارند با جدیت تمام همت گمارده، الماس وجود چنین خواننده‌هایی را چنان مشتعل نموده که از برق وجد آنان درخت تناور هنر موسیقی مقامی سایه گسترگشته و عطر روحانی و معنوی خود را بر فضای پاک هنری چنین والا پراکنده است.

از ستار اردبیلی تا خان شوشینسکی / ۱۳

چنین ثروتی بی‌پایان و گنجی کمیاب و گوهری نایاب، احساس غرور و آرامش روحی در منظر انسان فرهیخته ایجاد می‌کند. و این همه، کاری است ثواب که موجبات خرسندی الهی را دربر دارد چرا که ... جمیل و یحب الجمال. چنین کار خدا پسندانه‌ای موجبات خوشنودی خود و خرسندی سایرین را به ارمغان می‌آورند. و این همانا آشکار ساختن آیات و الطاف الهی است.

از جمله چنین هنرمندان صاحب ذوق و قریحه هنری ژرف، کربلانی خراط‌قولو فرزند محمد^۱ (۱۸۲۳-۱۸۸۳) است. وی فردی مومن، متقی، صاحب سبک و مکتب موسیقی است. در هنر خراطی صنعتگری باذوق و ماهر؛ در کلام فردی با بیان شیوا، خوش رفتار با محبت و خیر بوده مهمتر از همه آنکه، وی از دوستداران راستین ائمه اطهار علیهم السلام و بویژه امام حسین (ع) بود. وی آواشناس و عالم موسیقی مقامی بود. اهل قره باغ، وی را عزیز داشته اهالی شوشا نیز محب و دوستدار او بودند. به واسطه بی‌رنگی در تشخیص آواهای خوش افراد، به راحتی می‌توانست لحن آوای متعالی و بالقوه جوانان را تشخیص داده صاحبان اصوات توانمند را از میان اهالی این مناطق انتخاب کند و به آموزش و تعلیم آنان بپردازد،

تا خوانندگان زبده تربیت نماید. خراط‌قولو از آنجا که موسیقی مقامی را در حد اوج کمال می‌شناخت و بر آن تسلط بی‌نظیری داشت، در تعلیم همه انواع مقام های موسیقی دقت نظر داشته تلاش می‌کرد تا آنها را به تمامی شاگردانش آموزش دهد.

وی از عاشقان و معبان سید و سالار شهیدان حسین بن علی (ع) بود و به روضه آن عشق، تعزیه و شبیه‌گردانی می‌کرد. با تعلیم جوانان خوش صدا و مجهز کردنشان به هنر علم مقامات آنان را به خدمت پر افتخار و شبیه‌خوانی در رثای حسین بن علی (ع) نائل می‌گرداند تا آن مقام را در این مقام در خدمت گیرند و از فرش به عرش روند.

از جمله فعالیت‌های موسیقی متعالی وی آن است که در مجلس شبیه‌خوانی ۵ نفره که ترتیب می‌داد، به هر یک از آنان نقش و مسئولیت ویژه‌ای می‌سپرد. اگر خواننده اول، براساس مقام

^۱ - تاریخ ادبیات فریدون کوجرلی جلد ۲ ص ۱۳۰ باکو ۱۹۸۱

«زابل» آواز را آغاز می‌کرد. خواننده دوم با شعبه «مانند مخالف» آنرا ادامه می‌داد، خواننده سوم با «سه گاه» خواننده چهارم با «مانند حصار» و آخرین فرد آنرا با «زابل زیر» یا «حصار زیر» ادامه می‌داد و با فراز و فرودی شایسته، آنرا به سرانجام می‌رساند. در اینجا موسیقی مقامی بصورت لحن دلنشین، در خدمت تعزیه و عزاداری برای سرور شهیدان قرار می‌گرفت. البته همین گروه‌ها در محافل نوحه‌خوانی، زنجیرزنی و سینه‌زنی در مساجد و محافل و مجالس عزاداری شرکت می‌جستند. استاد خراطقولو و همه شاگردان مکتب او در تمامی انواع مجالس تعزیه خوانی (شبه خوانی) جشن و سرور که در آن هنر با غرور تجلی می‌کرد نیز شرکت می‌کردند. فردی که به کسرت استادی نائل می‌آمد و ردای موسیقی را بر تن می‌کرد، می‌بایست ادب، خوش انزاق، مادی آداب بودن، درستکاری، خوش قولی و پرهیزگاری را سرلوحه‌ی زندگی خویش قرار می‌داد. از این رو رسم هنر متعالی کربلانی خراطقولو در موسیقی مُغام، علاوه بر تأسی از اهداف والای مذهبی و روحانی، نقش مهمی در پیشبرد موسیقی مُغامی و آوایی آذربایجان داشت. در این مکتب، از هنرمندان برجسته و استادانی نظیر حاجی حوسو، مشهدی عیسی، دلی اسماعیل، عباس شه‌ز، عبدالباقی (بلبل جان) کشتارلی‌هشیم، کنجه‌چی اوغلو محمد، جبار قاریاغدی اوغلو، زاربا تار و هنرمند شهر آذربایجان، صادق جان، که در نواختن تار چیره دستی خارق العاده بود که با ساختمان تار، نوآوری‌های بی‌بدیلی انجام داده (تار را از پنج سیم به یازده سیم رسانده) که سیم تار را عوض کرده، از روی زانو به روی سینه برده و پرده‌های تار را با سبکی جدید و بدیع تنظیم نموده) می‌توان نام برد. تمامی این نوآوریها در جهت هماهنگی و هم‌نوائی تار با صدای صاف، شفاف و بی‌نظیر خوانندگان منطقه قاراباغ بوده‌است.

مشاهیر و آهنگسازان بسیار معروفی همچون عزیر حاجی بیگوف، فکرت امیروف، جهانگیر جهانگیروف، توفیق قولی‌اوف، سلیمان علسکروف و نظایر آن همگی تربیت یافتگان مکتب شوشا بوده‌اند.